

Прогојереј Божицар Мијач

О АНТИХРИСТУ

„И стадох на песку морскоме; и видех звер где излази из мора, која имаше седам глава, и рогова десет, и на роговима њеним десет круна, и на главама њеним имена хулна. И звер коју видех беше као рис, и ноге јој као у медведа, и уста као уста лавова, и даде јој Змија силу своју, и престо свој, и власт велику. И видех једну од глава њених као рањену на смрт, и рана смрти њене излечи се. И чуди се сва земља иза звери, и поклонише се Змији, која даде област звери. И поклонише се звери говорећи: ко је као звер? и ко може ратовати с њом? И дана јој бише уста која говоре велике ствари и хулења, и дана јој би област да чини четрдесет и два месеца. У отвори уста своја за хулење на Бога, да хули на име његово, и на кућу његову и на оне који живе на небу. И дано јој би да се бије са светима, и да их победи; и дана јој би власт над сваким коленом и народом и језиком и племеном. И поклонише јој се сви који живе на земљи којима имена нису записана у животној књизи Јагњета, које је заклано од постања света. А ко има ухо нека чује. Ко у ропство води, биће у ропство одведен; ко ножем убије ваља да он буде ножем убијен. Овде је трпење и вера светих.

И видех другу звер где излази из земље, и имаше два рога као у јагњета; и говораше као аждаха. И сву власт прве звери чињаше пред њом; и учини да земља и који живе на њој поклони се првој звери којој се исцели рана смртна. И учини чудеса велика, и учини да и огањ силази са неба на земљу пред људима. И вара оне који живе на земљи знацима, који јој бише дани да чини пред звери, говорећи онима што живе на земљи да начине лик звери која имаде рану смртну и оста жива. И би јој дано да да дух лику зверином, да проговори лик звери, и да учини да се побију који се год не поклоне лику зверином. И учини све, мале и велике, богате и сиромашне, слободњаке и робове, те им даде жиг на десној руци њиховој или на челима њиховима, да нико не може ни купити ни продати, осим ко има жиг, или име звери, или број имена њеног.

Овде је мудрост. Ко има ум нека израчуна број звери: јер је број човеков и број њен шест стотина и шездесет шест” (Откр. 13, 1—18).

Овај текст, по мишљењу скоро свих тумача (од Св. Иполита и Св. Јефрема Сиријанског до С. Булгакова и Е. Лозеа), говори о антихристу,

средишној негативној појави у историји Цркве и света, али, као и о свему другом, на један нарочити, апокалиптичко-алегоријски начин. У поређењу са другим местима Новог Завета (на пр. : II Сол. 2, 8—12; I Јн. 2, 18; II Петр. 2, 1—3), која се односе на ову тему, постоји, пре свега, формална разлика: овде се појава антихриста представља не само упечатљивије и рељефније, него и конкретније, тј. ближе непосредној стварности. Антихрист је, премда описан у полифонији својстава и функција, оличен у реално — постојећој, али и у будућности непрестано долазећој, и на крају дефинитивно дошлој, светској (државној) моћи. То се постиже са јако наглашеном тироморфном симболиком две звери, а за тим ближим идентитетом у мистичком броју 666. Пада у очи и необичност метода — да се помоћу две слике означи један лик: две звери, од којих једна излази из мора а друга долази из земље као отелотворење једног бића, може да, већ на први поглед, компликује његову монолитност. Та двострукост, међутим, не треба да збуњује, јер Апокалиптик овде тежи превасходно за тим да изнесе пуноћу дејства зла, а не само да предочи портрет његовог носиоца. Појава се, због тога, најпре раставља и рашчлањује, да би се потом могла саставити, свести на ужи .круг, сконцентрисати на једну личност.

Полазећи са тог становишта, тј. потчинивши своје истраживање откривенском исказу и тиме ослободивши се сваке произвољности, конзултујући сведочанства ауторитативних теолога, али и у пуној личној отворености према делујућем Св. Духу који непосредно открива истину, покушаћу да тему размотрим у четири круга, и то: звер из мора (претежно физичка моћ), звер из земље (претежно религиозно-интелектуална моћ), идентитет у броју 666, делатност у другима (антихристима). Из целине излагања треба да произађе и савремена актуелност ове увек живе речи Божје о антихристу.

I

Читави опис и карактер звери (антихриста), која излази из мора, тј. из греха метежних народних маса, треба, најпре, довести у везу и ставити у контекст црквених и светских прилика и околности у којима је и за које је ово првобитно било написано. Текст је најпре докуменат о своме времену, па тек онда пророчанство за свако време; у њему се иде од регионалног ка универзалном. То је, као што је познато, био крај првог века наше ере, доба светске моћи у виду владавине Римске Империје (дотично цара Домитијана, 82—96. г.). У тој држави, по овом тексту, сатана је нашао веома погодно оруђе (сподобу антихриста) за гонење цркве и за мучење света (човечанства). Слика звери (са седам глава, десет рогова и круна) узета је, очигледно, у скици, из књиге пророка Данила, који цртежима звери црта историју претходних безбожних царстава (Медијског, Персијског и Македонског). Слика је драстична супституција. Пророк приказује дотична царства у симболима три различите, али скоро једнако крволочне, звери: лава, медведа и риса, а о четвртој која ће доћи каже: „Четврта звер које се требаше бојати, беше снажна и врло јака, и имаше велике зубе гвоздене, јеђаше и сатираше, и гажаше ногама остатак, и разликоваше се од свих звери

пређашњих, и имаше десет рогова" (Дан. 7, 4—7). Сада је та страшна звер — држава дошла у облику Римске Империје. Њено зверство, конституисано из елемената претходних социјално-политичких зверстава, веома је, реално и симболички, свирепо: лав — прождрљивост и уништавање, медвед — бруталност и снага, рис — крволочност и љутитост. Римска држава је, дакле, комбинација и акумулација злоће незнабожачких и антибожачких царстава, што, у многоструком, одговара историјској стварности: после три царства из Даниловог пророчанства, временским следом, Римска држава је покорила многе народе, раширила се на огромним просторима и показала свој зверски карактер у великим размерама. Зато је Св. Кирил Јерусалимски могао с правом да каже: „Четврта животиња код Данила је Римско царство“.

Антихристовство ове државе не огледа се само у грубом робовласничком моделу њене структуре, него, првенствено, у злоупотреби те структуре у насилничке сврхе, негативним својствима и деловању. У функцијама се разоткрива садржај сваке државе без обзира каквог је типа и спољашњег устројства. Типичне функционалне ознаке Римске државе, у овим односима, биле су:

а. *Апсолутизам власти*, која је имала корене не само у аутономији људског зла у облику греха, него и у метафизици сатанског порекла. „Даде јој змија (сатана) силу своју, и престо свој и власт велику“. То је она пустошна моћ о којој пророк Данило говори: „Сила ће му (владару као оличењу државе) бити јака, али не од његове јачине. И чудесно ће пустошити, и биће успешан (у томе) и свршаваће, и губиће многе и народ свети“ (Дн. 8, 24). О сатанском пореклу те, и сваке такве, власти сведочи и Св. ап. Павле наводећи да је долазак антихристовске владавине „по чињењу сатанину и знацима и лажним чудесима“ (II Сол. 2, 9). Значи, ради се о осатанотворењу тоталитарне власти, што, у многоструком, одговара и научно-историјским приказима плејаде римских царева. Десет царева (представљених у знаку десет рогова) били су у персонификацији власти, мање или више, такви: Нерон, Домитијан, Трајан, Адријан, Септимије Север, Максимин, Декије, Валеријан, Аурелије, Диоклетијан. У њима се огледа обоготворење политичке власти. По себи обични људи, на престолу су обожавани. Култ личности постављен је на највиши ниво. Цареви — звери у којима је оличен државни систем обоготворавани су. Адријану, једноме иначе од најгорих људи, био је подигнут храм и у њему устројен култ. Домитијан, који је владао у време писања Апокалипсиса, у своје декрете је уносио и себи приписивао божанске атрибуте. Ова држава, у односу на поданике, а нарочито хришћане, представљала је највиши степен поробљавања људске личности.

б. *Безусловно поклонење* (полтронство и улизиштво) је последица и захтев злоупотребе власти. „И поклонише се звери говорећи: ко је као звер? и ко може ратовати с њом?“ Поклонење, односно слепа послушност, према таквом властодршцу ствара однос ропства подјармених према подјармивачу. Успоставља се апсолутна присила. Није довољна, дакле, само физичка оданост, но се тражи и психичка преданост. Не само спољашња акција, практички живот, но и унутрашња контемплација, унутрашњи живот, треба да буду захваћени апсурдним државним притиском. Не сме се слободно не само говорити или писати и чинити, него ни мислити,

осећати или сањати. Хришћане нису гонили за спољашња дела (у тим делима они су били коректни), но за унутрашње преокупације. Читава духовност мора да се понизи у праху и пепелу пред величином државе. „Ко је као звер“. Звер-држава се намеће као неупоредива. У томе процесу не игра улогу само државна принуда, него и слабићи страх и малодушност, односно недостатак праве вере у Бога, доприносе да се државно насиље призна као божанска сила. У том погледу није само претензија власти ужасна, него је и беда (таквих) људи страшно бедна. „Мора се, како каже Св. Иринеј, знати да ко се не опире насиљу, сам постаје носилац насиља“, јер својим опортунизмом и прилагодљивошћу омогућава само насиље. Опортунизам је саучесник сатанске тортуре. Римска Империја, као друштво, била је масовна хистерија оданости антихристовској личности цара. Само онај „остатак“, о коме говори пророк Исаија (Ис. 11, 11), давао је отпор римском самодржављу и богодржављу; свети народ Божји, сабор верујућих, није се дао духовно понизити и сатрти, о чему се овде изрично каже: „И поклонише јој се (звери, антихристу у обличју безбожне владавине) сви који живе на земљи, којима имена нису записана у животној књизи Јагњета, које је заклано од постања света (тј. Христа)“. Сви сем хришћана поклонише се богомрској власти. То значи да су у овим околностима само хришћани елита слободе, јер само они знају за другога Цара (Бога) и за други Град, Царство Божје. Хришћани, по својој духовној природи, не могу бити прилагођени ниједном обоготворењу државе. Хришћанска религија је за све такве државне системе *religio illicita*. То објашњава чињеницу да у римској држави није било масовних гоњења других лица осим хришћана, који, иако живећи на земљи, постају, својом вером у Бога, грађани неба пребивајући у пустињи Духа, где до Другог Доласка (према Откр. 12, 6) обитава света жена — Црква.

в. Хулење Бога је једна од битних карактеристика Римске државе као антихриста. Хулење је стални излив тога система, који, може се рећи, богохули самом својом антибожном (односно инобожном) егзистенцијом. На ту ситуацију односи се исказ о отвореним устима за хулење на Бога „да хули на име његово, и на кућу његову, и на оне који живе на небу“. Тоталитарна држава манифестује тоталитарна хулења: на Христово име, Цркву Његову, начин живота заједнице светих. Све што је било христовско-божанско нападано је гнусним клеветима, хулама, што се веома добро види из списка незнабожачких теоретичара богохулства онога доба (Келсос и др.) као и из списка хришћанских апологета, теоретичара богославља који су се супротстављали безочним хулитељима (Св. Мученик Јустин, Атинагора, Тертулијан и др.). Држава у своме врху, као и својим богоборним постојањем, богохули и пропагира лаж антихришћанства са позиција самовлашћа и насиља, а Црква се брани теологијом истине, вером и мучеништвом.

г. Физичко гонење и убијање светих, верујућих. По некој недокучивој Божјој тајни је допустиво да праведник страда, а неправедник благује — ради (колико је могуће назрети) показивања примера праведности другима као и ради челичења у вери онога који за веру страда. „И дано јој би (држави — звери) да се бије са светима и да их победи“. Страдање је доказ који потврђује веру и тиме најбоља проповед Хрис-

тове Цркве, која се тим путем неустрашивости ширила и продирала у поробљени и заплашени свет, о чему Тертулијан, пишући незнабожачким властима, каже: „Што нас више жањете ми све више ничемо; крв хришћана је постала семе за нове хришћане“. Држава је водила ту крволочну борбу против хришћана по свим провинцијама простране империје, у свим народима и племенима. Крв светих се обилно лила по идолопоклоничкој земљи. Црквена историја и тзв. *акти мученика* (кратки записи о мученичкој смрти хришћана) сведоче да нигде дотле није било такве државно-зверске ожесточености против праведника као овде. Позната оруђа мучења: копље, мач и стрела — били су сасвим уобичајена и такорећи легитимна средства смрти, а измишљала су се и нова: стругање тела железним опругама, бацање дивљим зверима на растргнуће, утапање у воде (реке и мора), потапање у вреле кречане и смоле, спаљивање и стављање на стубове по парковима и шеталиштима ради увесељавања злурале и нахушкане светине, итд. На тмурним видицима богоодступног света процветало је тада хришћанско страдалништво као дотле непознати и нечувени метод црквене мисије и богопознања. Тако је гонење, божанским преокретом, постизало супротни ефекат од онога који су гониоци замишљали: уместо сузбијања Божје ствари настало је њено незауоставиво ширење. Јер ово мучеништво није само херојски подвиг (таквих подвига може бити и код нехришћана), него, пре свега, сведочанство о другом, вечном, свету у који се кроз праведничко-страдалну смрт улази; мученик је веродостојни и аутентични сведок — обзнанивач Васкрсења и вечног живота у Христу, због чега се, попут Св. Игњатија Богоносца, може, још и радовати таквој смрти и ићи јој у сусрет. Страдање је постало начин живота праве Цркве Христове, док је бежање од таквог сведочанства Истине, тежња за комфором и компромисом, знак антицрквеног латитудинаризма. Страдање је, дакле, нормално стање Божје Цркве у ненормалном и од Бога отпалом свету (Јевр. 1, 36—38).

Али делиријум антихристовске моћи над светима и светом није бескрајан. Иако ће сатанско зло у разним видовима стајати у сукобу са Црквом до Поновног Христовог доласка, јер свет „у злу лежи“ (I Јн. 5, 19), његова моћ је подривена не само онтолошки, по суштинској доброты саме творевине Божје, него и феноменолошки, по страдално-благодатној мисији Цркве. О тој неодрживости антихристовског насиља овде се каже: „И дана јој би власт да чини четрдесет и два месеца“. Тај, у Апокалипсису доста употребљавани мистички број, означава неко релативно трајање у времену, привременост и ограниченост. Антихристовска тортура, поред све привидне величине и снаге, у односу на Божји захват у историји, је слаботиња. Римска Империја, та звер-држава, као што је познато, стропоштала се под ударом варварских најезди; сатрли су је: Готи, Вандали, Алани, Свеви, Бургунди, Франци, Англосаксонци, Гетиди, Хуни, Геруни. Крвожедни гонитељи светих, постали су мета других крвожедника. Тада се буквално остварила реч овога пророчанства: „Ко у ропство води, биће у ропство одведен; ко ножем убија, ваља да и он буде ножем убијен“. Тиме је, и на тај директан начин, хришћанима пружена утеха и нада, а нехришћанима упозорење и опомена: хришћанима да јачају у вери и трпењу очекујући награду на не-

бесима (али и још на земљи у Духу Светом), а нехришћанима да се чувају од учешћа у нечашћу антихристовске државне наказе, јер би их то, заједно са том унакаженошћу, одвело у пакао мржње и промашаја.

II

Друга звер, за разлику од прве која излази из мора (греховног хаоса метежног човечанства), долази из земље. „И видех другу звер где излази из земље“. Та различност порекла у опису антихриста као световно-државне моћи доста значи. Неки тумачи (на пр. Булгаков) сматрају да се у томе огледа просторно-идеолошка двојност у бићу антихриста: медитеранска војничко-поробивачка окрутност (прва звер) и незнабожачко-антибожачка источна псеудомистика (друга звер). Таква симболика, у том смислу, може да се узме у обзир, али земно порекло друге звери има, свакако, и једну другу и много дубљу димензију: земља, наиме, као што се види из Откр. 9, 2—3, симболизује и унутарњу човекову земност, стихију греховне телесности, бестијалност интелектуално-духовног карактера. То је категорија оних за које Св. ап. Павле каже да „земаљски мисле“ (Флб. 3, 19). Зверскост је овде првенствено у лажности учења, перфидији гносеолошко-магијских варања и опсена: „Измишљати лажне богове, лажне христосе, лажне месије, лажне пророке, лажне учитеље, лажне спасиоце, лажна еванђеља, лажне идеје, лажне науке, лажне силе, лажне уметности, лажне лепоте, лажне теорије, лажне вере, лажне хероје, лажне светове, лажне рајеве, лажне светлости, лажне просвете, лажне културе, лажне цивилизације“ (Јустин Поповић). Само, наравно, све то у повишеном, јако ожесточеном, зверском степену, што се, као и у случају прве звери, ближе раскрива у опису и симболима лика и дејстава:

а. Чињеница да ова звер „имаше два рога“ (за разлику од прве са десет рогова) указује не само на подређеност првој звери, него и на камуфлажу сличности са Христом као Јагњетом Божјим. Та имитација Христа је веома важна компонента у слици друге звери (а тиме и у бићу антихриста уопште), због чега је у Откр. 16, 13 названа „лажним пророком“ (pseudoprofetis), тј. по преимућству лажним христом као пророком и учитељем. (Грчки предлог *anti* означава не само против, на супрот некога или нечега, него и уместо некога или нечега). Антихрист се поставља не само против Христа, него и уместо Христа. Та камуфлажа је разоткривена указањем да „говораше као аждаха“, тј. као сатана. Крајње лицемерје, дакле: изгледа као јагње, Христос, а говори као аждаха, сатана. Св. Јефрем Сиријански у вези с тим запажа: „Христос је скроман (као јагње) да се приближи људима и спасе их, а антихрист је скроман (као јагње) да се приближи људима и одведе их у пропаст“. Разлика је, дакле, дијаметрална. Лажно пророштво (учитељство) је велика опасност на коју упозорава Христос говорећи: „Чувајте се од лажних пророка, који долазе вама у оделу овчему, а унутра су вуци грабљиви“ (Мт. 7, 15). Сасвим је јасно да „друга звер“ у подобију лажног пророка (јагњета) улази у ред негативних појава последњих (између Првог и Другог Христовог доласка постојећих) времена, о чему је про-

речено: „Доћи ће многи у име моје говорећи: ја сам Христос; и многе ће преварити” (Мт. 24, 4—5; ср. 19, 20; II Кор. 11, 13—15).

б. Ова звер ће чинити духовно насиље (Вук је грчку реч *eksusia* превео буквално са „власт” што је овде доста неадекватно) над људима на свој лажно-пророчки начин. Њена сила — насиље није у физичкој и полицијској принуди, него у снази убеђивања, вештој манипулацији речима, чиме ће бити у стању учинити да се „земља и који живе на њој поклони првој звери”. Пада у очи, пре свега, да та моћ није оригинална, слободна у своме деловању, него иако изворно осатањена, потчињена првој звери и од ње такорећи изведена, јер „сву силу прве звери чињаше пред њом”. Физичка сила ставља границе интелектуалној сили и одређује јој смер. Своје ће снаге ставити (и већ ставља, јер глаголи су употребљени у презенту) на располагање брутално-физичком насиљу. Зато је речено да ће деловати „пред њом”, тј. заједно са њом, испуњавајући њену вољу, која се састоји у пропаганди антихристовског тоталитаризма: да се наметне зверска држава, ако је могуће, и над непокоривим и, таквој држави, несавитивим хришћанским народним масама. Насилничка световна моћ захтева не само грађанску лојалност, него и религиозно страхопоштовање (реч *ina proskinesis* значи и обожавање). Антихришћанска пропаганда ће се свуда ширити усменом и писаном речју, уметничким делом и другим идеолошким средствима; читавом, како се данас у политичком жаргону каже, надградњом. Ова звер ће, под окриљем сатанске владавине, градити-састављати чланке и романе, песме и приповетке, есеје и трактате, слике и карикатуре, и засути свет испразном реториком лагања — да би сви пали у прашину пред првом зверју.

в. Да би се антибожна држава сатане устоличила као света и неприкосновена, зато ће звер, у потврду својих теза, служити се и чудесима. „И учини чудеса велика, и учини да и огањ силази с неба на земљу”. То могу бити, најчешће и јесу, окултно-магијски чини, али, по своме учинку, и запањујућа дејства. Св. Јефрем Сиријански мисли да су, у том смислу, реални. Права чудеса, као што знамо, долазе од Бога кроз сву свештену историју (Дан. 1, 6; Ис. 37, 36; II Цар. 1, 9—16; Мт. 11, 5; Мк. 16, 16; 17, 20; Лк. 11, 29—32). Лажна чудеса се служе магијском техником, па личе на права. По среди је врста имитације. Но није ствар у самој појави чуда, него у његовој усмерености, циљности. Лажна и истинита чудеса разликују се међу собом по циљу коме служе: спасењу или пропасти. Ова која чини друга звер служе пропасти: да се успостави и одржи систем душегубне покорности. Томе може да служи чак и наука ако се злоупотреби (кибернетика, електроника, роботика, атомистика и др.). У недавно приказиваном филму „Плава грмљавина” демонстрирана је застрашујућа моћ пара-технике у служби окрутног самодржавља. Лажно чудотворство, о коме је овде реч, лажно је по боготорном циљу, а не по самој упечатљивости свога дејства, због чега се у овој области, као и у читавој сфери контаката са злим силама, налаже препознавање и строго дистанцирање: „Не вуците у туђењу јарму неверника; јер шта има правда с безакоњем? или какву заједницу има видело с тамом? Како ли се слаже Христос с Велијаром? или какав део има верник с неверником? Или како се подудара Црква Божја с

идолима? Ви сте Црква Бога живога, као што рече Бог: уселићу се у њих, и живећу у њима, и бићу им Бог, и они ће бити мој народ" (II Кор. 6, 14—16).

г. Интелектуална антихристовска делатност је и стварање култа антихристове личности путем фетиша слике, што је овде изрично наведено: „И вара оне који живе на земљи знацима, који јој бише дани да чини пред звери, говорећи онима што живе на земљи да начине слику звери која имаде рану смртну и оста жива". Слика звери је пропагандни трик обучен у привид чудесности. Просто магија обмане. Начин духовне принуде као волшебни вид оприсутнења прве звери (антихриста) помоћу слике, портрета, идола. Ова слика је идол, фетишизирани бог безакоња. Та слика ће, каже се, „проговорити" и тиме идеолошки оживети смрћу рањеног, Христовом силом пролептички већ убијеног (II Сол. 18), злотворника. Слика антихриста-насилника постаје „светиња". Њоме хоће да се постигне масовна хипноза, држање света у стању магичке опчињености. За оне који непоклоненом омаловаже овај сатански фетиш, последице су поразне: „И учини да се побију који се год не поклонеше слици звериној". Насиље се, значи, извршава и овим волшебном — идеолошким инструментом опсесије.

д. Делатност друге звери не исцрпује се идејним и вавилонско-пропагандним деловањем, но, у тесној вези с тим, обухвата и економску регулативу као ефикасно средство за тотално подјармивање. „И учини све, мале и велике, богате и сиромашне, слободњаке и робове, те им даде жиг на десној руци њиховој или на челима њиховима, да нико не може ни купити ни продати, осим ко има жиг, или име звери, или број имена њена". Ради се, дакле, о апсолутној економској зависности. Човек је као физичко биће условљен материјалним опстанком у великој мери. Он мора да употребљава и троши материјална добра (робу како би рекао Маркс, око чега се, по њему, врти читава историја) да би опстао и да би репродуковао своје живљење и рад. Мора се имати, бар минимално, храна, стан и одело, а, према висини стандарда, и много шта друго. Ако тога нема, човек је угрожен. Ко то приграби у своје руке постаје апсолутни господар материјалних средстава и добра, која може по својој вољи делити или не делити другима — има страшно оруђе за владање над њима. Антихрист ће имати (односно, есхатолошки узев, већ има) ту моћ у великим, за његову ствар идеалним, размерама. Економска блага дели по својој вољи. Делиће их (дели их), како овде стоји, само својим присталицама, онима који имају жиг-потврду за њихово коришћење; остали бивају осуђени на глад и немаштину. Жиг (грчки: *hagasma*), у овоме пророчанству о томе, не мора бити буквални урезак на челу или рукама, но се мисли, зависно од модела администрације, на било какав знак (потврда, објава, легитимација) о тој привилегији. Наглашена је, тиме, широка распрострањеност те врсте деспотије. Тој жигоносној ознаци подвргавају се многи не само из страха или ради користи но и по убеђењу. Подјармивање личности помоћу економског притиска једна је од битних ознака антихристовског апсолутистичког система.

Антихришћанство, у својој тортури, било је (и биће а и јесте уколико јесте), као што видимо, јако организовано. Организација му је

суштинско својство. Све што може да послужи успостављању сатанске супердржаве, од физичке принуде и духовног убеђења до економске дискриминације. Римска Империја је реално, а нарочито типолошки, представљена као носилац антихришћанске цивилизације, у којој су хришћани имали свест да су они како стоји у I Петр. 2, 9, „избрани род, царско свештенство, народ добитка (будућности)”, у којима почиње да се остварује нови и праведни свет Божји, да свиће зора долазећег Дана Господњег.

III

Иако се, овде првенствено говори о Римској Империји као виду антихриста, нема ограничења на ту историјску епизоду, него је она, у читавом своме антихристовском устројству и дејству, у основи само *метафора за појаву коначног антихриста*, у његовом дефинитивном облику. То се види, поред осталог, и из чињенице да је антихристовство ове државе, премда фактички жестоко, дато у повишеном стању, хиперболично. Ова држава, ма колико била сурова, није била тако драстично осатањена као што се наводи. Опис зла далеко премашује историјски чињеничко стање зла. Изнете црте су, по мишљењу историчара, преувеличане, пренаглашене. Иако се не пориче тврдња да су хришћани окрутно гоњени као такви, по самој припадности црквеној заједници (*Christianos non licet*) и да су осуђивани *tamquam Christiani*, истиче се апокалиптичка претераност како у страдању хришћана, тако и у зверскости државе. Луиђи Пирандело, нпр., доста аргументовано, истиче да није било ни толике ширине гонења ни такве тортуре. То је, донекле, тачно (што је запазио и жестоки полемичар Тертулијан као и доста тенденциозни историчар Евсевије Кесаријски), али ова преувеличаност одговара и интенцији самог Апокалипсиса; да поводом једне уже реалности у Римској Империји, једном делу историје, пружи универзалну слику антихриста до пуног уобличења при крају историје. Хипербола је овде у служби пророштва о долазећем антихристу, који је у појави Римске Империје истина већ донекле дошао, али, као што ће се испоставити, и стално долази да би на крају, у пуном облику и дејству, коначно и лично дошао. Ова реч, дакле, није памфлет о једном ограниченом простору и времену, но сликовито-драматично пророчанство о сваком времену, до оног последњег.

Зато Апокалиптик, вршећи синтезу већ реченог, открива сам идентитет антихриста посредством броја 666, говорећи: „Овде је мудрост. Ко има ум нека израчуна број звери: јер је број човеков и број њезин шест стотина и шездесет шест”. У дешифровању тога броја крије се дефиниција антихристове појаве. Јер слика звери, мада као што смо видели доста говори о особинама и дејствима антихриста, ипак га још, сем у тим релативним особинама и дејствима, не именује, не указује прстом на личност као носиоца тих злодела, не открива га у читавој његовој ширини и дубини, пуности зла. А то: персонално и уопштено указивање — потребно је како ради конспирације обзиром на тадашње прилике гоњења хришћана тако и ради упознавања антихристовског зла у свим приликама.

Број је овде дефиниција личности. Али које? Ко се крије под мистичким бројем 666? Верници Мале Азије, којима се ова реч првобитно обраћа, сигурно су знали то име под шифром броја онолико и онако колико и како је њима било потребно да знају, ограничено на своју постојећу ситуацију, али, вероватно, не сасвим и у његовом есхатолошком аспекту, који ће касније постати предмет многих тумачења за сваку нову ситуацију, због чега је у току историје до данашњих дана настала читава литература о томе, понекад и јако произвољна у конкретизацијама и применама. Не би било много корисно сва та тумачења овде наводити, али треба обратити пажњу на то да је тај број за прве хришћане, непосредне адресате, значио, јер су они, како каже Св. Иринеј, баш као такви (због близине и богодухновености), највише били на прагу и ширег објашњења. Први хришћани су, поред наговештаја из *слика* звери, схватили да је то име цара *Нерона*, првог зверског гонитеља хришћана и, тиме, самог антихриста. *Нерон* је за њих био конкретни антихрист. Они су до тога сазнања долазили помоћу, у то време распрострањеног, кабалистичког метода гематрије, својеврсне геометрије, означавања имена помоћу бројева. Наиме, грчка слова, алфавит, као и јеврејска, имају бројчану вредност, па се њиховим комбинацијама могу добити разне речи и појмови. Тако бројеви 6-6-6 дају грчку реч *L-a-t-e-i-n-o-s*, односно слова те речи, сабрана, дају број 666: (l) 30 + (a) 1 + (t) 300 + (e) 5 + (i) 10 + (n) 50 + (o) 70 + (s) 200 = 666, а то је опште означавање *Рима* односно *Л а т и н а*. Тај Рим-Латин који има својства која се у приказаним сликама придају звери, а слаже се са значењем броја 666, јесте *Нерон*. Треба при том обратити пажњу на околност да је за њих антихрист (био) отеловљен у *Нерону* премда је време *Нероновог* гонења већ било прошло и наступило време *Домитијана*. Како се, онда, може разумети таква, на први поглед неодговарајућа, идентификација? Тако што *Нерон* као антихрист није само конкретна историјска личност (премда и то јесте пре свега), него и тип антихриста уопште. *Нерон* је, по убеђењу тадашњих хришћана, *Nero REDIVIVUS*, *Нерон* који се стално враћа, што значи да име није условљено само том личношћу, него се односи и на следеће, било које, такве непријатеље Цркве (а тиме и човечанства), који садрже у себи његове зверске црте. Сваки такви, и слични, гонитељ је (као) *Нерон*. Такав је свакако био и њима савремени *Домитијан*.

Треба се, значи, окренути садржају овога броја, а не само формалном имену онога који га носи. Име је увек више него именовање. Руски теолог *Виноградов*, на основу неких указивања Св. *Иринеја*, види, упоређењем са стварањем света за шест дана и седмог дана одмора означеног бројем седам, у томе узастопном понављању броја 6 без броја 7 и онога што он значи, у томе непрестаном и усиљеном понављању без позитивног смисла и циља, пустошну и разорну антихристовску делатност. Број 6 је, по *Оберлену*, овде број овога злога света који је осуђен на пропаст. Антихрист, према томе, расте и развија се деструктивно. Број 6 је деструкција, антихристос; број 7 је конструкција, Христос. 666 је жестоки, опасни, злотворни, али ипак неуспели знак стравичне активности зла пред својим стропоштовањем у ништавило. *Сав* је у грчу беса до издиханија, до самоубиствене смрти.

Ово демонско зло утелотворава се највидније у једном државнику као оличењу световне владавине. Антихрист је, пре свега, демонизована државна моћ. Сам владар по себи и независно од моћи коју поседује је незнатна јединка, али на челу система сатанине моћи постаје страшни тиранин, антихрист. Значи ли то да је држава сама по себи, као таква, антихрист? Не, јер свака држава није у том погледу као Римска Империја (не мора бити и не треба да буде, али свака може да буде), не бар по степену и интензитету зла у себи, премда ниједна није ни савршена као таква, није Царство Божје. Св. ап. Павле у Посланици Римљанима (13, 1—2) каже да је, штавише, државна власт, независно од злоупотребе, од Бога и да јој се треба покоравати „као наредби Божјој“. Држава се у том библијском смислу може означити као *societas naturalis*, тј. такав природни поредак који одговара човековим (од Бога у самој природи положеним) тежњама. Држава је наиме позвана да својим поданицима осигура правду и мир, да чува од хаоса, што ако не извршава губи то природно-божанско назначење и постаје узурпатор и носилац сатанског расула. Радило би се, у том случају, о злоупотреби државе у не-природно не-божанске сврхе. Држава, у овој концепцији, није неки немушти природни поредак који се развија механички, него расте етички. Држава може бити добра или зла — зависно од испуњења задатка који јој је од Бога постављен: ако га испуни, добра; ако га не испуни, зла. Бл. Августин, због тога, види државу у сталној колизији са Царством Божјим. Држава није по себи света. Ова реч Божја о антихристу под видом броја 666 десакрализује и демистификује земаљске социолошке творевине и чини их релативним. Нема свете државе, ни светог типа државе, ни светог друштвеног система. Све су то пролазне форме кроз које пронице (треба да пронице) непролазна суштина Царства Христовог. Светска моћ у облику државе респектује се (ако у овом смислу заслужује), али се ниуком смислу не апсолутизује: ако пређе границе свога легалитета може да се отисне на позиције антихристовства као што је у броју 666 стварно случај. Овде је положен жестоки протест против злоупотребе државе и њене сатанске идеологизације, али не и против државног поретка као таквог. Нема анархистичког негирања државе, него има прожимања: да земаљска држава, *Civitas terrena*, послужи продору државе Божје, *Civitas Dei* (по Августиновој терминологији), што кад се збуди, укинуће и себе саму и уступити место Царству слободе, истине и правде (што на свој начин и својом аргументацијом прогнозирају и неке друге филозофије и социологије, марксизам нпр.).

Из тумачења броја 666 као учинка произлази да се у антихристу, остварује јединство лика и дејства. Звер из мора и звер из земље нису две звери но једна, сливају се у једно. Нема два имена, два броја, него једно име, један број. Обе звери осликавају исто биће антихриста. Најпре је, дакле, учињено подвајање, анализа садржаја и дејстава, а за тим пружено је њихово стапање, синтеза. Антихрист је компликован, али јединствен. Та јединственост по истоветном дејству лако је уочива: иста им је зверскост, иста моћ, исто хулење, исто зло. Сектори деловања као да су подељени, али биће, у насилничком поступку, исто: *thirion*, *bestia*. Контрасни, али хомогени лик. Свети учитељи цркве (нарочито Бл. Јероним и Св. Андреј Кесаријски) илуструју ту хомогеност и при-

мером сиријског цара Антиоха Епифана који је, по Даниловом пророчанству (7, 25), поседовао снажну вољу физичке присиле као и интелектуалну исхитреност лажи и мистику преваре.

Монолитност бића не искључује претежну двострукост деловања како је приказано у слици две звери: насиље (прва звер) и превара (друга звер). Антихрист је тиме двострук: зверство тортуре, физичког поробљавања људске личности и зверство преваре, духовног поробљавања те личности. Поред огња и мача, делује превара помоћу лажне мудрости (sofia epigios) (Јак. 3, 15), у служби апсолутног потчињавања, поробљавања. Антихрист је такво, двоструко, оличење премоћи зла над човеком. Као египатски Фараон, Јаније и Јамврије — уједно или као Антиох Епифан, цар и чародјеј — уједно. Дивља свирепост разјареног риса, с једне, и препредено лукавство смртоносне змије, с друге стране. Варање стоји у служби насиља као што то описује Св. Јефрем Сиријански лапидарним речима: „Вараће свет док се зацари, а кад се зацари сатрће га чељустима присиле. Народи, и сами испуњени злом, постаће лако поданици ове змије. Едом, Моав и Амонићани (прилагодиви и тмоли народи) поклониће се њему као неприкосновеном ауторитету и биће му, шта више, поборници. А кад се утврди, изринуће своју горчину, излучити смртоносни отров са Сиона. Збунуће васиону и помрсити њене конце, оскврнити многе душе не поступајући више побожно, ласкаво, умиљато и привлачно (као пре доласка на власт), него: сурово, жестоко, гневно, раздражено, силовито, одвратно, брутално, ненависно, мрско, љуто, бестидно, стропоштавајући људски род у каљугу срама. Тако у броју 666, повезано са симболима две звери, као имену „човека и звери“, имамо разрешење компликованости (двострукости а и, као што ћемо још видети, многострукости) бића антихриста последњих, тј. свих између Првог и Другог доласка, па, према томе, и наших времена, па све до краја. Развој иде CRESCENDO.

IV

Може се (и треба), значи разматрати питање *савремене присутности антихриста*. Читава ова експликација има тај практички циљ. Реч Божја је увек конкретна. Ко је и где је сад Nero REDIVIVUS? Из којих морско-земних дубина и понора израњају есхатолошке звери и довејавају к нама? И сад је, као икад, актуелан апел Видеоца: „Ко има ум нека израчуна број Звери“. У чему је сад садржај тога симбола и сигнала?

Постоје мњења, углавном из нетеолошких кругова (не без оштрумности), да се *антихристовске деформације власти могу препознати у савременом свету* (Стаљин, Хитлер, Иди Амин, Бокаса, Пол Пот и др.). Тај зли дух се испољио и у нама блиским и сасвим присутним збивањима. Није ли на пр. у Јасеновцу (и у свему ономе што то место историјски оличава) избио један његов вулкански продор? Зар по стравичном и трагичном — Косову данас не витлају крволочни и незаконити дуси? Ко то, ако не антихрист, „људски крвник од искони“, припрема у наше дане атомски смак овога света? Али иако се у овим појавама — оличењима могу пронаћи неке црте такве дијалектике зле моћи, ипак

је то, поред све фрапантности, још доста далеко од дефинитивног триумфа духа зла последњих времена. Такав дух, сем прототипски (као у Римској Империји), још се није остварио. То доказује историја као и чињеница да је такво остварење повезано са Страшним Судом и ликвидацијом моћи антихриста, кога ће, како је речено у II Сол. 1, 8, „Исус убити духом уста својих, и искоренити светлошћу доласка свога”. Но иако се још није отелотворио као дефинитивна концентрација демонске моћи у једном лицу, његови елементи (особине и дејства), а тиме у процесу постојања и он сам (како произлази из садржаја броја 666), постоји као колективно, у појединцима и групама разливени и у њима садржано биће. Ко је у било коме степену сличан антихристу и садржи се у њему, постаје, том самом партиципацијом, делимични антихрист. Антихрист је у сваком носиоцу његове злотворне активности. У овом смислу ап. Јован говори о „многим антихристима”: „Децо! последње је време, и као што чусте да ће доћи антихрист, и сад многи антихристи постадоше; по том познајемо да је последњи час” (II Јн. 2, 18). Апостол Павле ову колективну појаву у акцији назива „тајном безакоња”. „јер, каже, већ ради тајна безакоња (to mysteryion tis anomias) (II Сол. 2, 7). Безакоње стоји са безакоником у органској вези. Аномија (безакоње) је аномос (безаконик).

Антихрист, значи, није се још обелоданио у пуности своје појаве, али је, мање или више, ту и тамо, присутан у половичним антихристима. Они су, поред осталог, и знаци његовог дефинитивног доласка. Антихристовско насиље, тј. у ствари безакоње као супростављање вољи Божјој, непрестано делује. Оно се понекад и понегде испољава скривено, тајновито, перфидно, камуфлирано, али увек злокобно растући у опсег и лик последњег антихриста. Тортура се облачи у маску доброхотности и заогрће ласкавим теоријама. Отров се често сервира у слаткој обланди, због чега бивају отровани многи. „А Дух разговетно говори да ће у последња времена отступити неки (многи) од вере слушајући лажне духове и науке ђаволске, у лицемерју лажа, жигосаних на својој савести” (I Тим. 4, 1—2). Антихрист је, у овом аспекту, деловање, ток, процес, појава у продору. Стално тече: некада тихо, једва приметно, а некад бурно, скоковито, нападно. Стропоштава се у поноре, али и подиже у висине. У невидивости (или слабој видивости) полаже се основ за подизање богоборног и богоотступног здања принуде и ропства. Ти спаваш или устајеш, веселиш се или тугујеш, радиш или се одмараш, а антихрист у антихристима ради, пронице, проткива, разара, растаче, припрема престо сатански.

Неопходно је, због тога, препознавати знаке антихриста у антихристима. Бог нам у овоме тексту, поред осталог, отвара очи за та распознавања. Треба уочавати антихристовско безакоње у своме времену и у своме простору. Овде се пружа у том погледу далекосежно упутство, које, преко историјско ограничених прилика и њиховим уопштавањем, превазилази ограничености и обухвата све историјске прилике, па, следствено, и наше. Погледај са овога видика најпре у своје мисли и дела, у свој живот, и разабери — нема ли ту, можда, тога зла. Да те није ова моћ зла већ покорила, обманула, подрла у тебе, устоличила се. Да није зао дух у твојем срцу и души већ нашао своју јазбину. Са-

времени филозоф и социолог Ерих Фром, оштроумни посматрач, пронашао је читави низ факата у психологији и менталитету данашњих људи, као и у њиховим установама, у којима би се могла приметити деформација антихристовског терора. Верници би требало да то уочавају и сазнају боље него филозофи, као што нас, уопштено али оштро, упозорава Апостол: „Али ви, браћо, нисте у тами да вас дан као лопов застане. Јер сте ви синови видеела и синови дана. Тако дакле да не спавамо као остали, него да пазимо и будемо трезни. . . Да будемо обучени у оклоп вере и љубави и с кацигом наде спасења; јер нас Бог не постави за гнев, него да добијемо спасење кроз Господа свога Исуса Христа” (I Сол. 5, 4—6).

Из верско-моралног посрнућа и расула гради антихрист своје царство. Из свакидашњих и на око можда малих грехова успоставља он своју велику отпадију. Таквих елемената за ову јадовиту градњу накупило се у данашњем свету много и из њих би могао да произађе незаконик последњег времена, пустошник који ће покушати да коначно опустоши свет. Ти елементи већ су толико упадљиви да су постали видни и обичном вернику. Познати енглески писац Џон Орвел (поред сличних запажања код поменутог Фрома и још изразитије код Замјатина и Хакслија) пронашао је и у својим списима са великом убедљивошћу изнео (нарочито у роману „1984”) драстичне црте такве зверске владавине. Његова визија апсолутне подјармености, где се управља помоћу терора и лажи и уз помоћ чудесне технологије, одговора, иако се формално не позива на њега, опису дупле звери у овоме тексту. „Велики брат” (једна од средишних фигура романа), мистериозни шеф који стоји на челу сурово контролисаног друштва, са портретима — квазииконама који га свуда оприсутњавају, јесте профано-патетичка представа антихриста у улози деспота. У томе лику се сконцентрисала сва огољена, немилосрдна, брутална доминација над људима као производ свега негативног што постоји у људској природи (а и сатанској). Орвел, при том, претендује на егзактност својих навода доступних уму и искуству. Докучена је ту иманентна суштина зла палог човечанства у форми неприкосновене државне тортуре. Орвел је, може се рећи, по самој тој констатацији велики савремени коментатор Апокалипсиса о антихристу. Суштинска разлика је само у питању излаза из такве ситуације: док Орвел, стојећи на терену рационализма и клонећи се сваке метафизике, тај излаз не види и будућност слика мрачним бојама као неминовно катастрофалну, дотле је Апокалипсис сав у налажењу пута спасења и апеловању да се он прихвати. Пројекција будућности у Апокалипсису је метафизичко-оптимистичка.

Али ма колика била велика моћ антихриста у овоме „зломе свету” (I Јн. 5, 19), осуђена је на пропаст. У 5-ом стиху, као што смо видели, каже се да ће та владавина, у примеру Римске Империје, трајати симболичких четрдесет и два месеца, тј. релативно дуго а апсолутно ограничено, јер ће не само бити „раскопана” Господом (I Јн. 3, 8), него је подривена и сама по себи, нема самобитности и представља девијацију, ексцес злих сила. Као што се Римска Империја као владавина антихриста стропоштала, тако ће се стропоштати и свака антихристовска владавина. Онај који је спречавао помаму злих сила у историји, о *katehōn*

(II Сол. 2, 7), Христос, уништиће ту пошаст у надисторији (есхатону који је отпочео). Јагње Божје, распети и васкрсли Господ, победиће, и већ пролептички побеђује, моћ антихриста путем благодатног преображаја живота и света кроз Цркву, тј. и кроз нас као војујућу цркву. Свету предстоји преображај у Христу у коме је већ отпочео нови свет Божји, „ново небо и нова земља, где правда живи“ (II Петр. 3, 13).

*
* *
*

Ово је један од више могућих аспектата у разматрању појаве антихриста пред Други Долазак Христа. Говори се, као што смо видели, о светско-државној моћи те појаве, али се у ту злу моћ, укључују и многи, скоро сви, елементи греха. Антихрист је, тајном зла у себи, веома компликована сила, у коме се концентришу историјски токови богоборства сливајући се у државну владавину насиља и нечовештва, насупрот Царству Божјем као владавини слободе, правде и човекољубља.

Толико се нама, за сада, открило о овој тајни, у којој има још много неизрецивог и недокучивог, а другима ће се, можда, више открити кад се и сам антихрист лично открије и наступи. Св. Иполит баш и каже да ће се знање о антихристу у потпуности сазнати кад се и он у потпуности обелодани. Сада је, кажем, наше сазнање о антихристу делимично, али у мери те делимичности ми га доста добро уочавамо и то је за нас, сада, оријентационо довољно — да се не би онда, кад у потпуности и јавно дође, изненадили, и да се не би сада, кад у перфидности долази, преварили. „Да би се, како каже Апостол, утврдила срца ваша без кривице у светињи пред Богом и Оцем нашим, за долазак Господа нашега Исуса Христа са свима светима његовима. Амин“ (I Сол. 3, 13).

S u m m a r y

Bozhidar Miyach

ON THE ANTICHRIST

This article is a kerygmatic commentary on Rev. 13, 1—18. The Dragon and the mystical number 666 represent the Antichrist as the head of the World State. The godless power of the Roman Empire has been the anticipation of the coming Antichrist. In all the fighters against God the author sees *Nero redivivus*, but the last one, the real Antichrist will concentrate all demonic powers in his person. However, his totalitarian rule will not last long (1 John 3,8).

The satanic power is at work diachronically throughout the ages. But the last one, the „Son of Perdition” is easily to be recognized by those who seriously take his description presented in the Book of Revelation.